

■ Гісторыя

КІМ BYЛІ РЫМСКІЯ ГЛАДЫЯТАРЫ?

або Міфы аб крывавым старажытным відовішчы

Старажытныя рымляне праславіліся дзякуючы шматлікім рэчам: інжынерным цудам, будаўніцтву дарожных сетак, а таксама ўсталяванню рымскага права на тэрыторыі імперыі. А яшчэ яны валодалі ваяўнічымі наравамі, якія дазволілі ім стварыць вялікую Рымскую імперыю. Прага насіла панавала не толькі ў палітыцы Рымскай імперыі, але і ў самым яе знакамітым відовішчы — гладыятарскіх баях. Аднак сучаснае ўяўленне аб гладыятарах сфарміравана фільмамі, галівудскімі і не толькі, для якіх характэрна вялікая доля кінематаграфічнай фантазіі. Прышоў час развязаць памылкі, што нарадзіліся ад прагляду гістарычных кінастужак.

НЯВОЛЬНІКІ, АЛЕ НЕ ТОЛЬКІ

Спытай любога, хто такія гладыятары, і, верагодна, пачуеш, што гэта нявольнікі, якія змагаліся паміж сабой на арэне для пацехі рымлян, што прагнулі крывавага відовішча. Між тым, першапачаткова згадкі гладыятарскіх баёў звязаны з пахавальным звычаем шляхетных этрускіх правадыроў. У этрускім грамадстве яны былі задуманы як частка пахавальных рытуалаў шанавання памерлых. Такім чынам, першапачаткова гладыятарскія баі мелі сакральнае значэнне. З цягам стагоддзяў, аднак, падобныя «пахавальныя гульні» ператвараліся ў разнавіднасць забавы, а самыя першыя рымскія гладыятарскія баі, па некаторых звестках, адбыліся ў 264 годзе да нашай эры.

Былі выпадкі, калі свабодныя мужчыны па сваім жаданні становіліся гладыятарамі (аўктараты). Нягледзячы на цяжкае і рызыкаўнае жыццё, яны былі «суперзоркамі» свайго часу. Такія перавагі бітваў на арэне, як вядомасць, слава і багацце, лічыліся важкай прычынай, каб некаторыя людзі ішлі ў гладыятары добраахвотна. Акрамя таго, дакладна вядома, што ўдзел у гладыятарскіх паядынках асабіста прымалі некаторыя рымскія імператары, самым вядомым з іх стаў імператар Комад, які быў праваобразам аднайменнага кіраўніка са знакамітай драмы Рыдлі Скота «Гладыятар». Аднак да падобных выхадак імператараў некаторыя ставіліся з пагардай, бо ўдзельнікі гладыятарскіх гульняў павінны былі належаць да найніжэйшых сацыяльных класаў.

МІФ ПРА ПАЛЕЦ

Адна з галоўных памылак ва ўяўленні пра гладыятараў звязана з жэстам рымскага імператара, які вырашаў зыход бітвы. Лічыцца, што вялікім пальцам уверх кіраўнік дарыў пераможанаму байцу жыццё, тады як палец, накіраваны ўніз, — азначаў смерць. Гэты міф трывала ўвайшоў у свядомасць людзей з лёгкай рукі французскага мастака Жана-Леона Жэрома, які напісаў больш за 140 гадоў таму карціну «Pollice Verso». У

Кадр з «Гладыятара» Рымлі Скота, у ролі Комады — Хаакім Фенікс.

рэальнасці гэты звычай рэгуляваўся зусім іншым жэстам. Шэраг гісторыкаў сцвярджае, што адкрытая плоская далонь казала аб літасці, закрытая — пра забойства. Зрэшты, ёсць і іншае меркаванне, згодна з якім кулак

азначаў меч, схаваны ў ножны, гэта значыць літасць. Вядома, з кінематаграфічных пазіцый больш эфектна глядзіцца жэстыкуляцыя пальцам, чым далонню. Аднак з арэны прасцей разгледзець менавіта далонь імператара — адкрытая яна ці не.

УЛЮБЁНЦЫ ПУБЛІКІ

Гладыятараў старанна падбіралі ў пары з улікам сямі наяўных катэгорый, прымаючы пад увагу здольнасць да нападения ці да абароны. Дарэчы, слова gladiator на лацінскай мове азначае «мечаносец». Усё гэта зніжала верагоднасць лёгкай і жорсткай перамогі. Нягледзячы на нявольніцкае становішча, наяўныя правілы (перш за ўсё напісаны) шкадавалі гладыятараў, таму біліся яны не часцей двух-трох раз на год. Гладыятары ўяўлялі для сваіх уладальнікаў асабліваю каштоўнасць. Чым больш перамог атрымліваў гладыятар, тым больш каштоўным ён з'яўляўся для свайго ўладальніка. Пры-

Сутычка двух венатараў (гладыятары, якія ўдзельнічалі ў паказальным паяванні на жывёл дзеля забавы публікі) з тыграм. Падлогавае мазаіка ў Вялікім палацы Канстанцінопаля (Стамбул), V стагоддзе.

чым звычай гладыятарскіх школ прадугледжвалі дараванне свабоды, праўда, праз не менш за пяць-шэсць паспяхоўных баёў на арэне. Паводле слоў старажытнарымскага пісьменніка Гая Светонія Транквіла, сам імператар Нерон узнагародзіў гладыятара Спікула землямі і маёнткамі — падарунак, на тыя часы годны для генерала, які вярнуўся трыумфатарам з поля бітвы.

Аб шырокай папулярнасці гладыятараў-пераможцаў можна судзіць па малюнках і надпісах, якія захаваліся да нашых дзён, на сценах у Рыме і іншых гарадах, дзе таксама праводзіліся падобныя мерапрыемствы. На некаторых малюнках, напрыклад, адлюстравана колькасць перамог, што атрымліваў кожны гладыятар: Петроній Акціанус — 35, Поўнач — 55 і г. д. А іншыя надпісы даказваюць, што гладыятары карысталіся вялікай папулярнасцю сярод жанчын, не выключана, што і шляхетных, тут кіно не хлусіць.

НЕ ТОЛЬКІ МУЖЧЫНЫ

Жанчыны таксама былі гладыятарамі і называліся gladiatrices — гладыятаршамі ў адзіночным ліку. Маюцца дакументы, у якіх распавядаецца пра паядынкі жанчын падчас кіравання Нерона (37 — 68 г. н.э.). Зрэшты, гісторыкі ўпэўнены, што баі паміж прадстаўніцамі прыгожага полу былі і раней. Гэты звычай рашуча асуджаў Дэцым Юній Ювенал у сатыры. Паэт лічыў, што такім чынам патрыцыі шукалі востры адчуванні і задавальнялі свае нізкія пачуцці. Каля 200 года н.э. імператар Северус забараніў жанчынам удзельнічаць у гладыятарскіх баях, але гэтая забарона часта ігнаравалася.

МІФ АБ ЖОРСТКАСЦІ

Лекары Клаус Гроссміт і Фабіян Канц даследавалі 1800-гадовага могілкі гладыятараў у Эфесе (Турцыя). Яны выявілі, што іх шкілеты адлюстравваюць тыповыя малючкі траўмы, па якіх можна вызначыць катэгорыю байцоў. Што характэрна, раны, не сумяшчальныя з жыццём, сустракаліся вельмі рэдка. І на самай справе, гладыятарскія баі ў большай ступені нагадваў спартоўцы, за якімі сачылі судзі, чым грандыёзныя крывавае пабоішчы, якія так любяць паказваць у кіно. Тлумачыцца гэта тым, што прыгожыя і відовішчыя баі маглі паказаць сапраўдны прафесійныя пары, якія каштавалі занадта вялікіх грошай, каб дазволіць кожны раз паміраць як мінімум аднаму з байцоў.

Гроссміт і Канц выявілі, што ў многіх выпадках шкілеты гладыятараў з патэнцыйна смяротнымі раненнямі мелі яшчэ і аднолькавыя траўмы чэрапа, верагодна зробленыя молатам. Ва ўсякім выпадку, тое падказвае характар пашкоджання гладыятарскіх шлемаў. На падставе гэтага даследчыкі выказалі здагадку пра тое, што ў складзе гладыятарскіх школ быў чалавек, які дабіваў цяжкапараненых байцоў, каб не «наносіць душэўных ран пераможцам» і не азмрочваць святкаванне перамогі гледачам. Найхутчэй за ўсё, гэта рабілі не на арэне і толькі пасля канчатковага дыягназу лекараў. Такім чынам параненага пазбаўлялі ад агоніі.

БЯСПРАЎЕ ПЕРАМОЖАНЫХ?

Большасць людзей упэўнена, што гладыятарскія баі абавязкова заканчваліся смерцю. Між тым, калі гладыятар наносіў удары ў запале барацьбы па сваім бездапаможным саперніку раней, чым імператар даў «загад на пакаранне смерцю», ён аддаваўся суду. Па наяўных правілах, толькі імператар меў права мілаваць або караць. Дарэчы, «палец уніз» усё ж такі быў, праўда, як канстатацыя смерці.

У гладыятара быў свой кодэкс гонару: ён біўся да апошняга і аддаваў перавагу смерці, а не ўцёкам. Спалохацца праціўніка, бегчы ад яго — значыць пакрыць сябе нязмыўнай ганьбай. Уменне гладыятараў з годнасцю прыняць смерць лічылася паказчыкам адвагі і мужнасці, якімі павінен валодаць сапраўдны рымлянін. «Памерці як гладыятар» — найлепшая ўдары на арэне, ды і раны ў гладыятараў гаіліся хутчэй.

■ Дайджэст

ДОБРАЕ МЕСЦА ДЛЯ ПРЫВАТНАГА... КАСМАДРОМА

У Новай Зеландыі плануецца пабудаваць першы ў свеце прыватны касмадром для запуску камерцыйных спадарожнікаў. Кампанія Rocket Lab, якая распрацавала першы 3D-надрукаваны батарэйны ракетны рухавік, абвясціла аб планах будаўніцтва недалёка ад горада Крайстчэрч новай стартавай пляцоўкі. Яе збіраюцца пабудаваць да канца гэтага года.

Тутэйшыя месцы нярэдка выкарыстоўваюцца для касмічных запускаў і ў свой час не раз выкарыстоўваліся аэракасімічным агенствам NASA. На думку Rocket Lab, будаўніцтва пастаяннай пляцоўкі дазволіць павялічыць колькасць запускаў спадарожнікаў і пры гэтым знізіць іх канчатковы кошт. «Наўянасць прыватнага касмадрома дазваляе не толькі істотна знізіць фінансавыя выдаткі на запускі, але і, як следства, адкрывае дзверы для большай колькасці ахвотных заняцца касмічнымі праектамі», — кажа выканаўчы дырэктар Rocket Lab Пітэр Бек. Кампанія плануе, што з яе касмадрома штогод будуць ажыццяўляцца 100 запускаў пры сярэднім кошце 5 мільёнаў долараў за кожны.

Першапачаткова Rocket Lab была заснавана ў Новай Зеландыі, але выбар месца будаўніцтва новага касмадрома зусім не звязаны з пытаннямі нацыянальнага гонару і здымкамі эпічнай трылогіі «Уладар кольцаў». Уся справа ў размяшчэнні. Новая Зеландыя з'яўляецца адным з найбольш зручных месцаў для правядзення касмічных запускаў і вываду касмічных апаратаў на сонечна-сіхронныя арбіты. Акрамя таго, краіна можа пахваліцца адсутнасцю шчыльнага паветранага і марскога трафіку, таму кампаніі не даведзецца моцна турбавацца з нагоды дамоўленасці з мясцовымі ўладамі. Калі ўсё пойдзе па плане, то пачатак эксплуатацыі новай стартавай пляцоўкі можа пачацца ўжо ў канцы гэтага года.

НАВУКОЎЦЫ ЗНАЙШЛІ СТАРАЖЫТНЫ КАРАЛ

Навукоўцы Нацыянальнага ўпраўлення акіянічных і атмасферных даследаванняў (NOAA) знайшлі ў Ціхім акіяне новы від чорных караляў, які смела можна прызнаць рэкардсменам па працягласці жыцця сярод усіх вядомых навуцы сёння марскіх жывёл. Гэты карал здольны пражыць больш за 4000 гадоў, што робіць яго свайго кшталту вампірам сярод астатніх чорных караляў.

Карал атрымаў назву Leiopathes Annosa, а жыве ён на глыбіні ад 300 да 500 метраў у раёне Гавайскіх астравоў. Вонкава карал падобны на невялікае карычнева-залацістае дрэўца. Навукоўцы дасталі яго частку і вызначылі ўзрост пры дапамозе радыевугляроднага метаду. Якое ж было іх здзіўленне, калі яны высветлілі, што экзэмпляры ўжо больш за чатыры тысячы гадоў!

«Мы так мала ведаем пра істот, якія насяляюць моры і акіяны. У большасці выпадкаў нават не здагадваемся, з чым можам сутыкнуцца, спусціўшыся на вялікую глыбіню», — распавёў журналістам выдання Zootaxa супрацоўнік NOAA Дэнніэл Вагнер.

Што самае цікавае ва ўсёй гэтай гісторыі, карал быў вядомы навукоўцам яшчэ з XVIII стагоддзя, але яго памылкова прылічвалі да іншага вядомага і нічым не выбітнага чорнага караля. Толькі ў нашы дні навукоўцам удалося адкрыць для сябе дзіўныя ўласцівасці гэтага марскога арганізма і, нарэшце, аднесці яго да зусім новага віду. Дарэчы, слова Annosa на латыні азначае «доўгажыхар», што найлепшым чынам характарызуе адкрыты карал.